Una mena de barbàrie

> Porto el testimoni d'un poble a qui ningú més s'ha dirigit amb la seva força i la seva dimensió exactes.
>
> Sony Labou Tansi, *Encre, sueur, salive et sang*[1]
> [Tinta, suor, saliva i sang]

Kateb Yacine, segons confessa ell mateix, és un bàrbar. Amb una simplicitat desconcertant, declarava: «Sento que tinc tantes coses a dir que val més que no sigui gaire cultivat. He de conservar una mena de barbàrie, he de mantenir-me bàrbar».[2] La fórmula és maca, contundent. Sembla que s'entén immediatament. La cultura és una golafreria que fa tornar l'esperit obès i impotent. La barbàrie, una vitalitat primitiva que permet una escriptura de debò, un gest pur, poesia. Paradoxalment, fa venir la temptació de dedicar-hi una glossa erudita. ¿Això voldria dir que Kateb Yacine reactiva la parella nietzscheana Apol·lo-Dionís per expressar la tensió íntima que agita el gest creador entre l'ordre i el caos, la mesura i l'*hubris,* és a dir, entre la cultura i la barbàrie? No hi ha dubte que

1 Les Éditions du Seuil, París, 2015, p. 50.

2 Citat a «Une vie, une œuvre: Kateb Yacine, le poète errant», Marion Thiba i Gislaine David, France Culture, 19 de març de 1998.

la conversa tindria lloc, amb una mà a la barbeta i el cul còmodament instal·lat, en un ambient que seria l'antítesi exacta de «la mena de barbàrie» que convé conservar per continuar tenint «coses a dir». No, la fórmula de Kateb Yacine no pot ser tractada així. És una fórmula màgica.

Qui és Kateb Yacine quan diu que ha de «mantenir-se» bàrbar i «conservar» una mena de barbàrie? És una pregunta crucial. Kateb Yacine és un algerià, reduït a la categoria d'indígena per l'administració colonial francesa. Però la seva indigenitat és particular: fill d'una família de notables, pertany a l'elit indígena, cosa que li permet anar a l'escola francesa, on aprèn la història, la literatura, la poesia i la llengua de l'imperi colonial. Traslladat als nostres dies, diríem que és un indígena «integrat»: producte pur de l'escola republicana, domina la llengua amb desimboltura, pot citar Victor Hugo literalment i sostenir una conversa agradable amb els francesos. Però Kateb Yacine té tantes «coses a dir» que veu perfectament que la conversa culta no és el terreny adequat per desenvolupar el seu art. Tenir coses a dir és moltes coses tret de conversar. Perquè el bàrbar sempre apareix a la conversa per efracció. Pren la paraula als benparlants i infon a la conversa una nova força perquè la converteix en esdeveniment –més exactament, en atemptat. Així es desplega l'horitzó estètic de Yacine: la barbàrie com un lloc d'enunciació a partir del qual l'intempestiu «poeta-boxador» desballesta l'ordre de les coses i el retorna a la seva veritat crua. D'acord. Però tornem a caure en els nostres vicis professorals. No, la fórmula de Kateb Yacine no diu tan sols això. Se li ha de fer buidar el sac. Per revelar no

tan sols el que diu –que pertany a l'autor, a la seva consciència crítica–, sinó també el que «té a dir», que ens pertany als qui la rebem i en contacte amb ella ens estremim de complicitat confusa. Què ens explica aquesta fórmula, de nosaltres, de mi? Perquè no és únicament com a prescripció estètica, que ens colpeix –«cal mantenir-se bàrbar»–, sinó com a relat polític.

Al començament hi ha els verbs: conservar i mantenir-se. Són interessants, aquests verbs, per l'anterioritat que impliquen. Actuen com si Kateb Yacine primer fos un bàrbar, abans de ser un literat reconegut. I encara més: diuen que l'està perdent, aquesta barbàrie original, i que això és un drama per a l'home i per al poeta. Un drama per a qui té «coses a dir». ¿Però què perd, exactament, el bàrbar que la civilització ha volgut arrossegar en la seva cursa cap al progrés humà, alimentant-lo generosament amb les riqueses culturals que són l'orgull dels imperis, començant pel francès, llengua magnífica i carregada de segles? ¿I ell, que sembla evident que en aquesta llengua va trobar un mitjà per expressar el seu geni, aplaudit calorosament pels mateixos francesos? ¿Què perd, exactament, Kateb Yacine, fill de pare i mare indígenes, que la flor i nata del món literari parisenc considera el «Rimbaud algerià»? Els rimbaudians potser exclamaran: Harar![3] L'analogia és irresistible, però Kateb Yacine té la seva, d'història amb la barbàrie. Literalment.

3 Harar és la ciutat d'Etiòpia en què Rimbaud va «desaparèixer» dels radars, després d'haver abandonat definitivament l'escriptura i el món literari parisenc.

Tot i ser un indígena aristocràtic, Kateb Yacine el 8 de maig de 1945 baixa als carrers de Stif. En aquell moment té setze anys i participa en la manifestació nacionalista dels actes organitzats per celebrar la victòria dels aliats. La història és prou coneguda: una matança històrica. Desenes de milers de morts algerians. Una repressió fora de sèrie. Kateb Yacine evita la mort, però no la presó. En aquesta reclusió és on ell data la seva trobada amb l'Algèria «autèntica», la de carn i ossos. La del seu poble maltractat, deshumanitzat, però immancablement revoltat. I, sobretot, és en aquest moment que posa les bases del seu destí d'escriptor públic, d'escrivent, de *kateb*:[4] escriurà entre els analfabets, per als analfabets –Deleuze diria «en lloc dels analfabets»– i ho farà per venjar-los. Per venjar la seva raça, la raça dels bàrbars.

Als ulls de l'administració colonial, és exactament el que són: una subespècie que s'ha quedat en un estadi primitiu del desenvolupament humà, una massa informe i moralment abjecta. Quan semblen inofensius, són uns salvatges. Quan es rebel·len, són uns bàrbars. La distinció no és anodina i hi haurem de tornar. El que ara hem de retenir és que «bàrbar» és una identitat històrica que se li tira a sobre quan encara és al bressol i que se li arrapa com una segona pell. Però (encara) no és una cuirassa, ni de bon tros. És un anatema imposat per la civilització occidental. Fora de les fronteres de l'Imperi, és la zona del no-ser, el lloc on vegeten ell i els seus companys de detenció: pagesos, estudiants, camarades revolucionaris.

4 En àrab, *kateb* vol dir escriptor.

Tots són bàrbars. L'estatus social no importa. A la presó, s'adona que no ha sortit mai d'aquesta zona, que tots els esforços que ha fet per parlar l'idioma del civilitzador i per conèixer el seu món són impotents davant d'aquesta veritat: soc un bàrbar i un bàrbar seré. Aquesta revelació el porta a fer un jurament: soc un bàrbar i un bàrbar vull ser. Obre una bretxa a l'ofensa. Kateb Yacine resulta ser un especialista en la matèria: agafar l'arma de l'enemic i girar-la contra ell. La llengua francesa com a botí de guerra. Els codis de la novel·la francesa trencats com un «polígon estrellat».[5] El fet de ser bàrbar com un orgull. És una estratègia tan vella com l'opressió: el capgirament de l'estigma. S'agafa l'insult, se'l capgira i se li fa dir el contrari. Sembla molt senzill, però és un mètode perillós. Exigeix una certa traça. Hi ha molts pobles alquimistes que han obrat el miracle: transformar la taca en orgull, la infàmia en noblesa. Si l'estratègia tingués una divisa, seria aquesta: «Sí, i què?». Això també és una fórmula màgica. Bàrbar, sí, i què? A pesar de l'evidència, aquest «sí» no valida res. Juga. Riu com una criatura insolent que domina l'art de provocar. Quan ja ha rigut prou, mira l'acusador als ulls i conclou: «I què?». Ja ha sembrat la confusió. Diu: ara juguem a un altre joc, un joc amagat, amb regles que vosaltres ignoreu. Qui no sent l'aire fresc que acaba d'entrar? És com si acabéssim d'obrir una finestra immensa al pic de l'hivern. L'aire és glaçat, és una bufetada a la cara. Però que bé que es respira. Podríem fer

5 Yacine, Kateb (1966), *Le Polygone étoilé*, Les Éditions du Seuil, París.

tot un diccionari, amb aquestes fórmules màgiques. Es podria dir, per exemple, *Diccionari de fórmules màgiques*, i portar de subtítol *El negre t'engega a passeig*. Exacte. El bàrbar també us engega. Que bé que es respira.

La veritat, però, és que ens ofeguem. És això el que passa. Una llarga història de domesticació dels bàrbars. En la llengua de l'Imperi, d'això se'n diu integració. Al final, ja no diem: «Sí, i què?». Diem: «No, no és veritat». Una defensa de criatura sense picardia. Per afirmar la nostra humanitat, trobem que hem de tranquil·litzar els qui la posen en dubte. Mireu-nos, som com vosaltres! És un no parar: esforços desmesurats per fer nostres els seus codis, les seves maneres, la seva cultura. Els incorporem precipitadament mirant d'engolir-ho tot. Però anem ressagats, sempre anem ressagats. De manera que engolim més i més. I al final sobreïx per totes bandes, tot plegat és impossible de digerir i, cal confessar-ho, aquestes bocasses de bàrbar que xampurregen un idioma refinat fan més aviat mal efecte. Si almenys la taca quedés rentada. Però la demostració és vana. Ben mirat, fins i tot fa una mica de llàstima. Totes aquestes contorsions amb un mateix, totes aquestes ganyotes d'autòmat per dir: som humans, humans com «ells», sempre evitant, tanmateix, de fer la pregunta que anul·la totes les altres: però qui són aquests «ells»? Stamp Paid, el passador negre de *Beloved*,[6] no està per brocs i ho diu clarament: «Què són?». N'hi ha per preguntar-s'ho. ¿El qui deshumanitza

6 Morrison, Toni (1987), «What are these people? You tell me, Jesus. What are they?», *Beloved*, Knopf, Nova York, p. 180.

és, almenys, l'humà a partir del qual troba que pot avaluar l'ànima dels altres? ¿I ell, en té, d'ànima? Com podeu veure, la pregunta tot d'una sembla escandalosa. És com imaginar que arriben a les platges del Mediterrani cossos inerts d'infants blancs. Un altre capgirament que deixa el món despullat. El joc té trampa. Com més intentem demostrar la nostra humanitat, més fem créixer la sospita. Començar a justificar-se és començar a admetre que se'n pot dubtar i que sempre es podrà. L'única resposta digna és «sí, i què?». Fer que peti tot. Sabotejar la frontera. Tant la visible com la invisible; la que separa, *a l'interior* de l'Imperi, els fills legítims dels cafres que som nosaltres, parits de qualsevol manera. Perquè per abolir una frontera no n'hi ha prou amb haver-la passat. Qui gosa creure's encara aquest mite? Nosaltres, la primera, la segona i l'enèsima generació, tota la patuleia de «naturalitzats», de *drets-del-solistes*, de passaports dobles, de *descavalcables* de la nacionalitat, ho sabem de sobres: passar la seva frontera sense destruir-la és arrossegar-la darrere nostre, i darrere nostre barrar el pas a altres bàrbars, fabricats a posta. És el cas del *beur*[7] i del *blédard*,[8] del «francès fill de la immigració» i del *harraga*,[9] de l'indígena domèstic i del condemnat de la terra. La ruptura està organitzada i furiosament alimentada. Fins i tot els defensors més

7 En francès argòtic o popular, fill o net d'immigrants magrebins. [N. de la T.]

8 En francès argòtic o popular, immigrant que encara fa olor de poble. [N. de la T.]

9 Emigrant que crema els seus papers i intenta arribar clandestinament a Europa. [N. de la T.]

ferotges de l'Imperi estan disposats a negociar: vosaltres d'acord, però ells, no. Tracte fet? I ja està, ja hem traït. Són les lleis d'aquest món. L'essència d'una frontera és la possibilitat de trair. Podem mirar d'arraconar-ne la crueltat tan lluny com puguem, però acabarà trobant-nos i, amb ella, la imatge dels cossos que apareixen a les nostres platges. Ens trobem que hem dit «les nostres» platges. Massa tard. Aviat direm: les nostres portes, les nostres fronteres. D'això se'n diu una bona integració. Quan els seus bàrbars esdevenen els nostres. El cementiri marí ens turmenta perquè és la veritat de la nostra condició. Què hem de fer per no perdre el sud? És una obsessió acompanyada d'un complex de privilegiats: com podem salvar el que queda de nosaltres?

A la seva manera, Kateb Yacine també estava turmentat. La seva obsessió pels analfabets, per la vida profunda del país, no és sinó això. Sent que pot perdre Algèria, que la pot trair, i que l'empenyen a fer-ho, no tan sols éssers de carn i d'ossos, no tan sols institucions, sinó l'organització moral del món. Els civilitzats i els bàrbars. La humanitat i la seva perifèria monstruosa. Sent tot això i, aleshores, tria: cal conservar una mena de barbàrie. Conservar i mantenir, dos verbs de preservació, de resistència. Kateb Yacine resisteix. Resisteix contra l'aculturació, contra la descomposició. Quan s'allunya dels seus, cosa que li ve imposada pel sol fet de ser un escriptor que ocupa un lloc en el si de la «República mundial de les lletres»,[10] no vol

10 Casanova, Pascale (1999), *La République mondiale des Lettres*, Les Éditions du Seuil, París.

perdre el camí. Va, una altra fórmula per al diccionari: «Sé d'on vinc». Una fórmula de tràsfuga, que parla de la frontera que s'ha travessat, del pas de baix cap a dalt. Que diu, sobretot: a dalt, no me'n descuido, de baix. Jura fidelitat als qui s'han deixat. Però, en el cas de la barbàrie, té més màgia. Perquè, en realitat, no sabem res. D'on venen aquests bàrbars que som? Quina és aquesta barbàrie original que hem de conservar? Quequegem. No ho sabem. Com podem plorar una autenticitat que no hem conegut mai i que, per tant, hem perdut de debò? Què és aquest impuls de preservació sense objecte? És un impuls *identitari*, ens murmuren. No hi heu de caure. És una evanescència, un sentiment paradoxal: nostàlgia del que no ha estat. Quin descendent de la immigració no l'ha sentit, dins seu? ¿No ha sentit el que, de mica en mica, a mesura que la integració avança, l'abandona per sempre? És un sentiment impossible. Aleshores s'obre tot un món de preguntes. Totes comencen per «què hauríem estat si?». Si la colonització no hagués determinat una relació de forces moral que torpedina la civilització, el país i la família que haurien hagut de veure'ns néixer i créixer? Si l'integracionisme no hagués dictat les condicions de la nostra salvació en aquest país condicional que no té res d'una pàtria? Què hauríem estat si...?

En política pura, aquestes preguntes serien absurdes, quedarien sacrificades a l'altar del materialisme històric, acusades d'aplanar el camí cap a la fetitxització d'una edat d'or fantasiosa, la fabricació d'una autenticitat precolonial erigida en dogma. El comunisme té la seva malaltia infantil, el moviment descolonial també deu tenir la

seva. «I després? Què en fareu d'aquesta identitat, quan la tingueu reconstruïda?», ens diuen. «Oposar-la a la nostra? Imposar-nos-la?». És trist i alhora apassionant d'observar. Aquesta persecució obsessiva d'un inici de prova que demostri un inici de voluntat d'alguna cosa que pugui arribar a semblar un inici de venjança. Reconeixem els reflexos alarmats: és l'argument amb el qual s'intenten desqualificar els moviments que volen fer de l'insolent «sí, i què?» una estratègia política. Alarma, també, quan s'intenta demostrar que els «descolonials», aquests bàrbars que es reivindiquen, volen refundar la raça, però aquesta vegada a favor seu. No han entès que la nostra pregunta –«Què hauríem estat si?»– no demana cap resposta. En realitat, no es tracta tant de recuperar el que *érem*, com d'oposar-nos al que *esdevenim*. Des d'aquesta perspectiva, «la mena de barbàrie» que reivindiquem és, precisament, el que no ha estat tocat –contaminat– per la integració a l'Imperi. La terra no artigada. La nostra terra verge. Per això no es tracta d'esdevenir bàrbars, sinó de continuar essent-ho, assumint la veritat política que el terme conté: en el fons, el que fa por no és la nostra potencial falta d'humanitat, de cultura o de sentit moral. Sinó exactament el contrari. És el que tenim d'inassimilable, és a dir, la nostra història, la nostra cultura i la nostra ànima. Perquè qui és aquest bàrbar que es qüestiona sobre la seva personalitat profunda, els seus valors i la seva bellesa? Qui és el bàrbar reflexiu que vol construir museus i refundar una ètica?

Aquí hem de fer una pausa perquè les paraules són relliscoses i s'esmunyen entre els dits. El bàrbar no és el

salvatge. El bàrbar és un ésser irrecuperable, mentre que el salvatge, en canvi, és un ésser *per desenvolupar*. La seva innocència no és el terreny sense cultivar del bàrbar. És una innocència infantil, vinculada a la seva condició d'humà en retard. Per això, quan el salvatge comet una falta, no se'l pot considerar del tot culpable. Fins i tot hi ha civilitzadors disposats a fuetejar-se per alleugerir-ne la responsabilitat. La responsabilitat és dels amos. Que tenen el deure d'educar aquest bon salvatge i d'elevar-lo a la condició d'home. És una víctima eterna. Aquesta és la defensa a la qual s'agafen tots els nostres mals advocats i falsos aliats.

«Jo no soc un home que calgui desenvolupar, sinó que soc com soc, ho agafes o ho deixes»,[11] respon Sony Labou Tansi. Així parla el bàrbar que no existeix abans de la civilització, ni és un simple «absència de civilització». És el producte d'aquesta civilització, tot i que no s'hi resumeix. És la prova d'una mutació no programada, no codificada, del procés civilitzador. Fins i tot es podria dir que és *enfront* de la civilització. És una figura del futur, condemnada a venir. Si se'n podrien fer, de coses, amb això. Coses magnífiques. Relats sublims de pobles rebels vinguts del futur que salvarien el món d'ell mateix. Contes de bàrbars magnífics, de tribus amb passamuntanyes que reclamen la independència, de germans siamesos que vigilen de nit des de dalt de tot de la torre Eiffel, de pirata negre que es fa a la mar com qui es fa

11 Labou Tansi, Sony (2015), *Encre, sueur, salive et sang*, Les Éditions du Seuil, París, p. 88.

al maquis. Històries que regiren l'ànima. I se'n fan. Però no venen dels bàrbars més domesticats. Aquests corren a desactivar el relat de la seva raresa agafant-se al pobre argument de l'entre riba i riba.

Déu sap com hem arribat a sentir-nos-en orgullosos. *Tenim les riqueses de dues cultures. Som el guionet que uneix les dues ribes del Mediterrani, Orient i Occident.* I bla-bla-bla i bla-bla-bla. Maleït guionet! Qui té ganes de ser un guionet? Abdelkebir Khatibi ja ens planyia: «Pobre àrab, on eres, reduït a fer de guionet!».[12] Aquest guionet no és una plusvàlua, és un tapabruts. Franco-alguna cosa no vol dir ser doblement ric, sinó estar en via d'extinció. Perquè el guionet no uneix res, sinó que entra en la composició dels termes d'una guerra desigual entre bombarders i senalles.[13] Qui us sembla que guanyarà? El *franco-* o l'*alguna*

12 Khatibi, Abdelkebir (1971), *La Mémoire tatouée. Autobiographie d'un colonisé*, Denoël, París: «Àrab de torn que deia: "Soc una baula entre Orient i Occident, el cristianisme i l'islam, Àfrica i Àsia"... Pobre àrab, on eres, reduït a una sèrie de baules! En veia que pidolaven la imatge de la seva identitat als quioscs, amuntegats a cada negació de reconeixement. Va, deia el fariseu, insulteu-vos en la nostra llengua, us agrairem que la feu anar tan bé. Els escriptors que vaig descriure en un mal llibre –el meu primer fill natural amb Occident– escrivien com mestres, a qui, a més, calia concedir una glòria passatgera i magra, per la causa dels oprimits. Sénac, envoltat per la seva barba, imitava el faquir en acció, tractava tothom de germà. D'altres es torturaven la ploma: històries folklòriques, era el mínim que podien fer per amagar-se, més enllà l'al·lucinació de l'esquinçat que ja no sabia el sexe dels seus pares».

13 Larbi Ben M'hidi, líder històric de l'FLN, declara a propòsit dels atemptats a Alger de l'any 1957: «Doneu-nos els vostres tancs i els vostres avions i nosaltres us donarem les nostres senalles», dins

cosa? Una pista: la resposta és a la pregunta. La integració progressiva a l'Imperi, això és el que indica aquesta ratlla a la qual s'aferra –per quant de temps encara?– l'altra part. I al mateix temps, si sembla que donem tanta importància a aquest guionet, no és perquè ens creguem la llegenda, sinó perquè sabem quina de les dues parts seria sacrificada si les condicions de vida ens ho imposessin. I això, justament, fa que també sapiguem quina de les dues ens importa de debò. La part on rau el nostre gruix històric, *la nostra vida profunda*.

Aquest llibre està dedicat als bàrbars contemporanis la vida o l'obra dels quals ens dona més informació que cap exposició culta sobre el que l'Imperi anomena «ensalvatgiment». Començant pel carrer i els seus profetes. Perquè tots aquests contes contemporanis –el pirata negre o els germans vigilants de nit–[14] ens arriben dels marges de l'Imperi i dels seus recalcitrants. La genialitat dels rapers, indòmits i alhora bons coneixedors de les lleis de l'Imperi, rau en la seva capacitat per crear una nova mitologia de la condició de bàrbar aprofitant la fantasmagoria de l'horror europeu. Fins i tot la llegenda *a priori* inofensiva de l'entre riba i riba adquireix, en contacte amb el seu univers, una dimensió devastadora. Ells també diuen: «Som un entre-dos-mons, un món que es mor, un altre que triga a integrar-nos del tot»... Però no necessiten Gramsci per explicar que «en aquest clarobscur sorgeixen

---

de les quals els terroristes col·locaven les bombes. El van torturar i finalment el van penjar el 4 de març de 1957.

14 Referència a l'univers del raper Booba i al grup PNL.

monstres». Aquests monstres, els hem de dissecar per trobar-ne la genealogia, entendre'n el funcionament i distingir el que tenen de ficció i de realitat, de bonic i de lleig, de resistència i de mort. És un terreny minat que demana una llengua nova, pensada a mida. Per això Kateb Yacine i la seva fórmula màgica. Per això Aimé Césaire. Per això Toni Morrison, Abdelkebir Khatibi i Sony Labou Tansi. Per això també cal deixar-se temps per entendre-ho, deixar-se portar com per una bella història i confiar en la narradora. Vet aquí que una vegada hi havia uns civilitzats, uns monstres i uns bàrbars. El títol: *Ya, Franssa*.[15] Subtítol: *Què has fet de nosaltres?*

15 Títol d'una cançó de Zaidi El Batni (en àrab: «Oh, França»), que diu concretament: «Oh, França, què has fet de nosaltres?».